

Ara bé, en això anem a la segura sobre l'origen del mot: Ve del fr. ant. *rote* i oc. ant. *rota*, que volen dir 'colla', sigui en el sentit de 'munició tumultuosa', sigui en el de 'tropa guerrera i armada' en general. La «Vida de Sant Honorat» relata com Carlemany empaïta el príncep moro, «e sa *rota*», i li clava estocada: «Joyosa dins lo cors li bota» (PSW VII, 384); en la Ciutat dels folls, canta Peire Cardenal, l'home sensat és atacat per tothom, i aquí *rota* és la multitud furiosa que el maltracta: «l'un l'empenh e l'autre lo bota, / él cuida eis-sir de la *rota*», però no pot, perquè un li esquinça el vestit, l'altre l'arrossega» (Appel, *Chrest*, 111, 42). És un mot que en van plens els grans poemes occitans, de *Flamenca*, *Girart de Rossilhon* i d'altres, generalment amb el sentit de 'tropa d'aventurers armats'. I tampoc no deixà de ser usat en la nostra llengua. «molts escuders e altres, de l'un bando e de l'altre, van armats per la ciutat, a *rotes*, que és dubte --- de remors e d'escàndels ---», a. 1399 (Rubio Vela, *Epistol. Val.*, 307.244).

Es tracta, doncs, d'un descendent del participi llatí RŪPTA (de RŪMPERE), com si diguéssim 'banda rompuda, anàrquica, indisciplinada'.

Tornem ara als *roders*. Aquests bandolers del Migjorn valencià degueren ser, en l'origen, guerrillers: primer resistents des dels alçaments moriscos, després supervivents de les germanies, finalment els de la guerra de Successió en defensa de les llibertats valencianes com aquell Jaume Barbut crevillentí, de qui ens contava Martí Gadea, com aquells agermanats que desafien els Austries. Notem el paralelisme amb el que passà després de la Croada contra els tolosans heterodoxos o anti-francesos. El Bisbe de Tolosa, en la «Cansó de la Crozada», es plany que els tolosans nacionals han bastit el *Poç de Montsegur* —el darrer refugi de la independència occitana— per matar els croats francesos, els quals el bisbe anomena «los peregrís, per cui Dieus fo servitz, / que cassavan eretges e *rotiers* e faiditz» ['els desterrats, els bandejats']: «n'à tants mort» —diu— «e partitz / qu' encara 'n plora Fransa, e tu 'n remans aunitz» (*Crozada*, v. 3266).

El *rotter* francès i occità hagué de tenir una resposta en el mossàrab valencià, en la forma **rotayr*. Començarien per ser antics muntanyencs cristians, rebels contra l'islamisme (en els temps en què Omar Ben Hafsun, a la fi del S. IX, es mantenia contra els àrabs de Granada); després el mot degué passar a moros revoltosos, després a moriscos d'aquells que s'havien alçat contra Jaume I i Pere el Gran. És sabut que *Alázraq* volia dir 'el Blau', i que després els quedà el malnom d'*els blauets* a la gent de la Marina (com explicaren el P. Chabàs i d'altres). I qui sap si no és del tot casual que en el cas d'aquella banda, de qui ens parla NPrimitiu, renasqués aquest nom d'*Els Blaus*.

Per les dades geogràfiques que he detallat, hem vist que la gran popularitat del terme *roder* és cosa de la zona des del Túria, i sobretot a partir del Xúquer, fins al Sud d'Alcoi. La terra clàssica de la resistència morisca. Per Ponent incloïa fins als Serrans de la Canal

de Navarrés: «el *Jato de Xella*» fou *roder* famós (MGadea, p. 121). Contem que el mot fou també conegut cap a Burriana (JCalzada). ESoler Godes ens fa a saber que en els anys 1880 corria per Hortells (Morella) un *roder* supervivent de la darrera guerra carlina. Tant la informació de Burriana com la de Morella, són resultats bastant esporàdics de la propagació recent del mot del valencià comú (les carlinades hi contribuïren), i encara, donada la font d'aquests dos reports, no ens consta, en rigor, res més sinó que el mot era usat en conversa amb forasters, parlants del valencià capitalí i central. En contrast amb la gran freqüència de les cites del mot al Sud de València, i l'ambient plebeu i rústic d'on aquestes provenen. Més al Nord, ja res: mot enterament inconnegut en el Princip i les altres terres de la llengua (infundada la referència d'AlcM al CpTarr).⁴

D'on ens parlen més de *roders*, sinó de les Muntanyes del Coll de Rates? Entre Tàrbena i Castell-de-Castells les dues grans ciutadelles morisques (junt amb Pop, Bèrnia etc.). Terres solitàries, deia MGadea, on sols hi havia un «caminet de perdius, y a penes se veyia passar algun *roder* o caçador» (*T del Xè*, 266). En aquestes històries que ens en conta MGadea veiem sortir noms de Família, potser d'origen sarraí, en tot cas d'evident etimologia àrabica, com *Bolufèr* (que fou nom morisc < *Abu 'l* ---). *Bolufèr* de Xàbia fou un dels que lluitaren contra *roders* malfactors (MGadea, p. 226). De les Muntanyes del Coll de Rates és d'on Mateu i Llopis ens donà la rica nòmina dels moriscos dels anys de 1400, publicada en la Miscel·lània Fabra, en la qual encara prop d'un 20 % són noms romànics pre-jaumins, i la resta constitueix una font preciosa de l'àrab vulgar valencià, de fonètica més romànica que semítica. El mateix nom de *Rates* és relíquia mossàrab pre-catalana: el ll. *RATES* significa 'boscuries; boscos de llenyaters', i ha conservat intactes la -E final i la -T intervocàlica, segons les regles fonètiques del mossàrab no arabitzat (no cal dir que no fóra semàntica seriosa cercar-hi la *rata* animal, de claveguera o no).

Aquest mossàrab *rotayr*, ja més arabitzat, donava normalment *roder* en catalanitzar-se lingüísticament el País. El *t* emfàtic de l'àrab és una consonant postdental fortíssima, però sonora: els nostres la sentien com una mena de *d* exòtica: *bittāna* dóna *badana*, el cast. *adobe* ve de *tīb*, *ronda* ve de *rubta*, *alcandora* de *qantūra*, a *Córdoba* respon l'àrab amb *Qurtuba*. És clar que en passar a la nostra llengua *roder* quedà incorporat a la família de *roda* i *rodar*. Però és evident que pel sentit va amb la *rota* medieval i no pas amb *roda*, i que la morfologia ens prohibeix de veure-hi el derivat d'un verb com *rodar*.

De *robadors* ens parla Jaume Roig, per la gent que robava, no pas de **robbers* (mot que no existeix). I ens en parla a propòsit dels *cullerats*. Mot ben a propòsit per acabar de demostrar l'etimologia dels *roders*, dels quals els *cullerats* foren un duplicat antic (V. l'article COLL, DECat. II, 822a38-44). Jaume Roig, pensant en aquells castells de Bèrnia, de Pop etc., darrer re-